

УДК 338.48:332.1

Тищук І.В.

*здобувач кафедри туризму та цивільної безпеки
Луцького національного технічного університету***ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ
В РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ СВІТУ****FEATURES OF DEVELOPMENT OF GREEN TOURISM
IN THE DEVELOPED COUNTRIES OF THE WORLD****АННОТАЦІЯ**

У статті досліджено та проаналізовано досвід зарубіжних країн, таких як Франція, Швеція, Великобританія, Німеччина, Італія, Фінляндія, Іспанія, Польща, у веденні зеленого туризму, виділено основні напрямки, що дозволять ефективно розвивати зелений туризм в Україні, оскільки нашій державі стратегічно важливо швидко подолати відставання у цій сфері і реалізувати наявний багатий туристичний потенціал.

Ключові слова: зелений туризм, регіон, фактори впливу, закордонний досвід, гостинні господарства.

АННОТАЦИЯ

В статье исследован и проанализирован опыт зарубежных стран, таких как Франция, Швеция, Великобритания, Германия, Италия, Финляндия, Испания, Польша, в ведении зеленого туризма, выделены основные направления, которые позволят эффективно развивать зеленый туризм в Украине, поскольку нашему государству стратегически важно быстро преодолеть отставание в этой сфере и реализовать имеющийся богатый туристический потенциал.

Ключевые слова: зеленый туризм, регион, факторы влияния, зарубежный опыт, гостеприимные хозяйства.

ANNOTATION

The paper investigated and analyzed the experience of foreign countries, such as France, Sweden, UK, Germany, Italy, Finland, Spain, Poland run green tourism, highlights the main areas that will effectively develop green tourism in Ukraine, because our country is strategically important to quickly to overcome the backlog in this area and realize the existing rich tourism potential.

Keywords: green tourism, the region, influence, foreign experience, hospitable farms.

Постановка проблеми. У сучасних умовах економічної конкуренції, яка повною мірою стосується як сфери послуг, так і сфери торгівлі, діяльність регіонального розвитку зеленого туризму потребує ґрунтовного дослідження кращого закордонного досвіду з метою формування основних напрямків, що, у свою чергу, дозволять ефективно розвивати зелений туризм у регіонах України.

У нашій розвідці розглянемо особливості організації зеленого туризму в розвинених країнах світу, а саме Франції, Швеції, Великобританії, Німеччині, Італії, Фінляндії, Іспанії, Польщі, Угорщині, Румунії та Білорусії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широке коло питань проблематики зеленого туризму досліджують українські науковці В. Биркович, В. Васильєв, М. Пітюліч, Т. Ткаченко, М. Рутинський, Ю. Зінько та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У світі зелений туризм розглядається як альтернатива сільському госпо-

дарству за розмірами отриманих прибутків. Саме тому Україні варто переймати досвід європейських країн, де важливе значення та державну підтримку мають програми залучення сільських громад до зеленого туризму.

Мета статті полягає у визначенні особливостей та позитивних характеристик організації зеленого туризму в розвинених країнах для запозичення їх досвіду щодо розвитку цієї галузі в Україні як на державному, так і регіональному рівнях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як показують наукові дослідження, Франція є європейським лідером за обсягами розвитку індустрії зеленого туризму, який давно переріс у високорентабельну галузь її міжнародної економічної спеціалізації і репрезентований Національною організацією будинків відпочинку і зеленого туризму (Maison des Gites de France et du Tourisme Vert). Ця організація пропонує агрооселі на будь-який смак і вид відпочинку, сертифіковані за високими національними стандартами сервісу.

Дуже прийнятним і цікавим є досвід організації зеленого туризму Франції в кооперації зі «Всесвітнім фондом дикої природи». З метою популяризації зеленого туризму у національних природних парках Франції створено мережу так званих «Пандо готелів», сертифікованих «Всесвітнім фондом дикої природи», що відповідають певним вимогам.

У Швейцарії розроблена спеціальна Програма «Сільська гостинність», згідно з якою участь у програмі власників господарств є обов'язковою. Зокрема, господарство повинно відповідати таким вимогам:

- гарне навколишнє середовище і відповідні умови утримання тварин;
- безпечне перебування відпочивальників у господарстві, яке в свою чергу повинно бути розташовано у сільській місцевості і використовуватись як діюче сільськогосподарське виробництво;
- господар повинен сплачувати податок як сільськогосподарське підприємство і бути обізнаний з питань харчування, а також проживати у садибі, що здається у найм відпочивальникам, або у безпосередній близькості до неї.

Дозвіл на здійснення діяльності у сфері зеленого туризму надають інспектори і за бажанням

господаря проводять спеціальне інспектування «Кваліфікація за якістю».

У Великобританії застосовується концепція Bed & Breakfast – тимчасове проживання в порожніх кімнатах будинків, незалежно від місця їхнього розташування. Нині до сектору сільсько-зеленого туризму, згідно з концепцією B & B, прийнято відносити чотири окремі категорії нічліжних закладів, які наведено в табл. 1 [1].

Таблиця 1
Класифікація баз відпочинку,
які належать до типу Bed & Breakfast

Категорії	Характеристика
B & B cottage	Винайманий котедж у курортно-рекреаційній зоні на території, яка має статус сільської місцевості або відноситься до курорту
B & B farm vacation	Сімейний відпочинок з дітьми в мальовничій сільській місцевості з цінними рекреаційними ресурсами
B & B homestay	Проживання в будинку господаря сільської садиби спільно з його сім'єю в окремих кімнатах для гостей
B & B farmstay	Проживання в будинку фермера або кемпінгу на території фермерського господарства

Щодо забезпечення акредитації агроосель, то у Великобританії існує британська Національна організація зеленого туризму та агротуризму. Крім того, у цій країні велику роль відводять інформаційним технологіям, а саме друкують рекламно-інформаційні каталоги об'єктів сільсько-зеленого туризму з сертифікованою характеристикою спектру їх послуг. Кожен з них містить яскраві рекламні гасла, де розкривається все розмаїття сутності сільського туризму у Великобританії [2]. Популярність сільського зеленого туризму спонукала англійських фермерів до об'єднання з метою пропозиції більш різноманітних послуг у своїх будинках, зокрема реставрувати старі ферми, які користуються успіхом у туристів, де підвищений рівень комфортності поєднується з частково збереженим старим меблюванням [3]. Досвід Великобританії вказує на те, як важливо в розвитку сільського зеленого туризму спиратися на історико-культурну складову та забезпечувати цей сектор інформаційними матеріалами.

У Німеччині становлення «зеленого туризму» почалося з розробки концепції його розвитку у периферійних регіонах. У результаті на ринку нині представлені пропозиції дешевого відпочинку на природі без використання дорогої інфраструктури, але з наданням комфортних умов проживання, оскільки для значної кількості споживачів знак якості є вирішальним критерієм вибору продукту чи послуги і є гарантією якості [4].

В Італії зелений туризм – основна форма підприємницької діяльності, і це зумовлено в основному двома причинами. По-перше, в усьому світі почав зростати інтерес до зеленого туризму,

адже йдеться не тільки про відпочинок на природі, а й про переваги сільського укладу життя та екологічно чисті продукти харчування. По-друге, як внутрішній італійський ринок, так і низка важливих іноземних ринків досягли значного рівня насичення і вимагали нового продукту, що виходить за межі традиційних видів «пляжного» туризму та екскурсійних турів найбільшими містами країни. В Італії Департамент з туризму входить до складу Міністерства виробничої діяльності. Основні його функції зводяться до координації діяльності регіональних туристичних адміністрацій, розробки нормативно-правових документів загальнонаціонального характеру, досліджень та обробки статичних даних, а також міжнародної діяльності (міжурядові угоди, взаємовідносини з міжнародними організаціями та ЄС). На міжнародному туристичному ринку представником Італії є Національне управління з туризму (ENIT). Основні функції, які воно виконує, – це рекламно-інформаційна робота, маркетингові дослідження, координація міжнародної діяльності місцевих туристичних адміністрацій. Фінансується ENIT з держбюджету [5].

Іспанія – держава, яка конкурує у сфері послуг зеленого туризму з такими провідними країнами, як Великобританія та Франція. Власники агроосель об'єдналися в «Асоціацію сільського туризму Іспанії», яка на сьогодні пропонує типи розміщення, наведені в табл. 2

Таблиця 2
Класифікація баз відпочинку, які належать до типів розміщення (Turismo Rural)

Тип розміщення	Характеристика
	Розміщення на фермах і в садибах в одному будинку на одній території з господарями, в окремих кімнатах, спеціально обладнаних для прийому туристів. Спокій і невтручання в особисте життя туристів гарантуються
HR – hotel rural сільський готель	Розміщення в номерах сільських готелів, спеціально обладнаних для прийому туристів
CA – castillo замок, історичний будинок	Розміщення в історичних будинках (замках, палацах, монастирях), розташованих у сільській місцевості або у невеликих містечках
CR – casa rural сільський будинок	Оренда цілого будинку однією чи родинною групою туристів

Усі нічліжні заклади, які розташовані у сільській місцевості, сплачують податок як суб'єкти агротуристичного підприємництва [6].

Цікавим фактом є те, що серед перелічених країн саме Франція, Іспанія та Італія протягом останніх років утримують перші місця за кількістю туристичних прибуттів у регіоні, і кількість туристів щороку зростає. Лідерство цих країн зумовлено розвинутою туристичною інфраструктурою та наявністю різноманітних видів туризму [7].

На нашу думку, для України найбільш ефективним і доцільним є залучення досвіду країн-сусідів: Польщі, Білорусі, Угорщини, Румунії.

З усіх закордонних країн для України найбільше значення має досвід, набутий нашим безпосереднім західним сусідом, – Польщею. Аналіз умов і типових проблем розвитку зеленого туризму в цій країні потребує більш детального розгляду.

У Польщі використовують термін «зелений туризм» як «господарська гостинність». Селяни, які бажають розпочати діяльність у сфері зеленого туризму, та ті, що вже надають такі послуги відпочивальникам на базі своїх господарств, мають підтримку в тому, що на них не поширюється закон, який регулює господарську (підприємницьку) діяльність та визначення понять підприємця та підприємства. Тобто вони мають право вести повноцінне господарювання, але при цьому не бути обтяженими зобов'язаннями, які накладаються законодавством на решту підприємців. Таке господарювання має чітке визначення:

- до послуг зеленого туризму слід відносити надання господарями відпочивальникам в оренду кімнат, окремих будинків, місць під розбивки наметів, продаж домашніх страв, а також можуть надаватися інші послуги, які пов'язані з перебуванням у цьому господарстві, тобто пов'язаних з господарською діяльністю;

- селянина, який має право надавати послуги зеленого туризму, слід уважати господарем, який займається сільськогосподарською діяльністю самостійно, за власний рахунок і є власником сільського господарства;

- надання послуг у сільському господарстві означає використання з цією метою земель, будівель та інших засобів цього господарства без зміни їх характеру та порушення їх основної функції – здійснення сільськогосподарського виробництва.

Таким чином, конкретне визначення у законодавстві Польщі понять «агортуристичні послуги», «селянин (господар)», «сільське (селянське) господарство» чітко відмежовує діяльність у сфері зеленого туризму від інших видів туристичних послуг, які надаються у сільській місцевості і які законодавством віднесені до сфери підприємницької діяльності.

Законодавство Польщі передбачає звільнення від податку на доходи фізичних осіб, які надають послуги у сфері зеленого туризму, за таких умов: житловий будинок, де можна винаймати кімнати, належить до сільського господарства; житлові кімнати здають у найм відпочивальникам, тобто не сезонним робочим, а іншим особам на тривалий термін; кімнати, які можна винаймати, знаходяться у житловому будинку, а не в іншій спеціально пристосованій будівлі; житловий будинок розташований на сільській території; кількість кімнат, призначених для винаймання, не перевищує п'яти.

З 1997 р. Польська федерація зеленого туризму «Гостинні господарства» запровадила нові

засади класифікації та категоризації об'єктів сільської нічліжної бази.

Категоризація проводиться на підставі письмового звернення, яке надсилається в Польську федерацію сільського туризму «Гостинні господарства». Правління федерації делегує на об'єкт двох інспекторів, які здійснюють категоризацію. Присвоюванні категорії відрізняються кількістю сонечок на знаку федерації – чим вища категорія, тим більше сонечок. Сонечка відповідають зіркам, що використовуються для категоризації готелів. Оселя, якій присвоєно відповідну категорію, має право користуватися знаком Польської федерації зеленого туризму «Гостинні господарства». Після того необхідно повторно подати запит у федерацію, яка проводить інспекцію об'єкта й затверджує на наступні два роки. Завдяки цій категоризації власники об'єктів для нічлівлі почали пристосовуватись до поставлених вимог, зросла якість запропонованих послуг.

Система категоризації сільської нічліжної бази є добровільною. Садиби, в яких була проведена категоризація, гарантують високу якість послуг, і їх частіше відвідують гості. До того ж господар такої оселі отримує право розмістити свою пропозицію в рекламних матеріалах федерації.

Україна, перейнявши досвід Польщі, також запровадила систему екологічної сертифікації та добровільної категоризації у сфері зеленого туризму «Українська гостинна садиба». Програма розроблена Спілкою сприяння розвитку сільського зеленого туризму. Схема сертифікації побудована на принципах зменшення шкідливого впливу туристичного господарства на екологію, підтримки народних традицій та ремесел, підтримки місцевої економіки, розвитку екологічно сприятливих видів розваг і відпочинку [8].

Вартим вивчення є досвід Угорщини, де зелений туризм розвивається швидкими темпами. Законодавством країни зелений туризм віднесено до сфери ведення особистого селянського господарства і не містить спеціального визначення сільського (зеленого, аграрного) туризму. В Угорщині вживається термін «сільська хутірська гостинність» саме тому, що ця діяльність вважається різновидом робіт і послуг, які традиційно виконуються (надаються) сільськими господарями на базі своїх садиб. Тому загальні правила, які стосуються діяльності у сфері зеленого туризму, визначені в нормативних актах щодо введення сімейних господарств, без встановлення будь-яких додаткових обов'язків або обмежень у господарській діяльності для тих, хто займається цією діяльністю. Відповідно до угорського законодавства, регулювання відносин, що виникають при здійсненні господарювання у сімейних агрогосподарствах, не підпадає під дію нормативних актів, якими регулюються відносини у сфері підприємництва, і, відповідно, не підлягають оподаткуванню

особисті доходи, отримані від використання для відпочинку власного житла, розташованого у сільській та у хутірській місцевості, яка не віднесена до санаторно-курортних зон, за умови, якщо таке використання не перевищує 10 ліжко-місць, а річний дохід від цієї діяльності не перевищує 300 тис. форинтів (10 мінімальних місячних зарплат).

Існують також спеціальні пільги та переваги для сімейних господарств, які займаються або виявили бажання займатися діяльністю у сфері зеленого туризму у випадку їх розташування на території сільських поселень [8].

У Румунії інтереси власників агроосель представляє ANTREC – Національна асоціація сільського, екологічного і культурного туризму. Зелений туризм у цій країні розвивається передусім у Південних Карпатах і орієнтується на такі ж переваги, що й Україна, тобто на збереження природного середовища й етнокультурних традицій (обряди, звичаї, народні ремесла, унікальна народна архітектура, гірські замки тощо). На державному рівні забезпечуються часткові дотації кредитів для реструктуризації туристичної інфраструктури, розвиток законодавства у сфері туризму та приведення його у відповідність до права ЄС.

Незважаючи на те що Білорусь – єдина країна в Європі, яка не має ні моря, ні гір, вона володіє значним потенціалом (20 тис. річок, 10 тис. озер, 36% території займають ліси, 1% – національні парки) для розвитку зеленого туризму, який прийнято називати «агроекотуризм» [9]. Представляє і підтримує розвиток цього виду діяльності Громадське об'єднання «Агро- та екотуризм» – некомерційна організація, створена у 2002 р., членами якої є переважно жителі сільських регіонів Білорусі.

На сьогодні профільна організація з туризму в сільській місцевості називається Білоруське громадське об'єднання «Відпочинок в селі». Це спілка жителів сільської місцевості Білорусі, які хочуть освоїти нову професію й організувати у своїх садибах міні-готелі типу В&В. Об'єднання є членом трьох профільних міжнародних організацій: EuroGites, ECEAT, International Ecotourism Society [10].

З метою створення сприятливих умов для розвитку агроекотуризму, поліпшення умов життя громадян у сільській місцевості та вдосконалення сільської інфраструктури держава створює різні заходи, зокрема, затверджено Указ президента Республіки Білорусь від 2 червня 2006 р. № 372 та № 185 від 27 березня 2008 р. «Про деякі питання здійснення діяльності у сфері агроекотуризму» [11], де передбачено, що фізичні особи, які постійно проживають у сільській місцевості і ведуть особисте підсобне, а також селянське (фермерське) господарство, мають право здійснювати діяльність з надання послуг у сфері агроекотуризму, дана діяльність не є підприємницькою і здійснення її дозволяється за таких умов:

- будинок для винаймання житла повинен відповідати санітарним та технічним вимогам та умовам населеного пункту;
- виробництво суб'єктами агротуризму сільськогосподарської продукції;
- наявність можливостей для ознайомлення агроекотуристів із природними і архітектурними об'єктами, національними і культурними традиціями відповідної місцевості.

Суб'єкти агроекотуризму мають право надавати такі послуги:

- надавати не більше п'яти кімнат для розміщення туристів;
- забезпечувати туристів харчуванням з переважним використанням продуктів власного виробництва;
- здійснювати пізнавальні, спортивні та культурно-розважальні екскурсії та програми.

До початку своєї діяльності власники агросадиб сплачують збір за здійснення діяльності з надання послуг у сфері агроекотуризму та письмово інформують сільську раду за місцем проживання про наміри здійснювати цю діяльність, а в кінці року сплачують збір, який зраховується до бюджету місцевої сільської ради. При цьому доходи від надання послуг у сфері агроекотуризму не оподатковуються та не сплачуються інші обов'язкові платежі.

Згідно з Основними напрямками соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь до 2020 р., екотуризм і сільський агротуризм займають гідні місця на базі наявних сільських поселень із традиційною народною дерев'яною архітектурою, розміщених у мальовничій місцевості [12].

Проаналізувавши наведені дослідження, вважаємо за доцільне виділити особливості організації зеленого туризму в розвинених країнах, на яких базується реалізація діяльності зеленого туризму і досвід яких можна взяти до уваги при вивченні розвитку зеленого туризму в регіонах України. Результати аналізу наведено в табл. 3.

Висновки. Таким чином, аналізуючи досвід зарубіжних країн у веденні зеленого туризму, вважаємо за доцільне виділити основні напрямки, що дозволять ефективно розвивати зелений туризм в Україні, а саме: розроблення регіональних програм розвитку зеленого туризму на рівні держави; упорядкування нормативно-правових баз прийняттям Верховною Радою України закону «Про сільський зелений туризм», створення сприятливих умов для отримання податкових пільг та кредитів для власників агросадиб; створення інформаційно-маркетингової служби (функціонування якої базувалося б на виконанні широкого спектру послуг для туристів та підприємців: проведення нових досліджень та вивчення та прогнозування попиту на туристичні послуги; забезпечення налагодження потужної реклами, випуск високоякісного інформаційно-довідкового матеріалу, який міститиме каталог приватних агросадиб.

Таблиця 3

Особливості організації зеленого туризму в розвинених країнах

Особливість організації зеленого туризму	Напрямок розвитку зеленого туризму для України
Франція: - діяльність національної організації (Maison des Gites de France et du Tourisme Vert); - сертифікація агросадиб за високими національними стандартами сервісу.	Важливість підходу до ширшої категоризації засобів тимчасового розміщення, впливає на збільшення туристів саме у сфері зеленого туризму.
Швеція: - програма «Сільська гостинність», згідно з якою господарство повинно відповідати певним вимогам: гарне навколишнє середовище і відповідні умови утримання тварин; безпечне перебування відпочивальників у господарстві, яке, у свою чергу, повинно бути розташовано у сільській місцевості і використовуватись як діюче сільськогосподарське виробництво; господар повинен бути обізнаний з питань харчування, а також проживати у садибі, що здається відпочиваючим, або у безпосередній близькості до неї.	Розробка та реалізація цільових програм на рівні держави сприяє розвитку сільського туризму.
Великобританія: - виокремлення B & B на відпочинок у сільських будинках та міні-готелях, розташованих у сільській місцевості; наявність Національної організації зеленого туризму та агротуризму, яка забезпечує акредитацію осель; потужне рекламно-інформаційне забезпечення;	Використання підходу Bed & Breakfast країнами – лідерами в галузі зеленого туризму сприяє збільшенню туристів.
Німеччина: - концепція розвитку зеленого туризму у периферійних регіонах; - державою створено умови для відвідування іноземних гостей із країн Східної Європи, які роблять шоп-тури, особливо із сусідньої Польщі.	Досвід Німеччини показує що умови проживання є одним з важливих чинників розвитку зеленого туризму.
Італія: - переваги сільського укладу життя та екологічно чисті продукти харчування; – пільговий режим оподаткування для сільського підприємництва; - роль місцевих туристичних адміністрацій, які займаються ліцензуванням туристичної діяльності, рекламують свої регіони всередині країни та за кордоном (рекламні заходи, участь у виставках); - наявність національного управління з туризму (ENIT).	Досконала управлінська система туристичної галузі, а саме на національному, регіональному та місцевому рівнях призведе до позитивних зрушень у сфері розвитку зеленого туризму, високий рівень кадрового та рекламно-інформаційного забезпечення.
Польща: - діяльність у сфері зеленого туризму не належить до підприємницької діяльності; - за певних умов відбувається звільнення від оподаткування доходів, які отримані від здачі кімнат.	Досконала система екологічної сертифікації та добровільної категоризації у сфері зеленого туризму «Українська гостинна садиба».
Іспанія: - діяльність «Асоціації сільського туризму Іспанії»; - зручний і доступний поділ нічліжних закладів, які розташовані у сільській місцевості.	Створення спілок та асоціацій сприятиме розвитку сфери зеленого туризму, що, у свою чергу, матиме ефективний вплив на розвиток регіональної політики в державі.
Угорщина: - загальні правила, які стосуються діяльності у сфері зеленого туризму, визначені у нормативних актах щодо введення сімейних господарств; - існування спеціальних пільг та переваг для сімейних господарств у випадку їх розташування на території сільських поселень.	Існування сфери сільського туризму в першу чергу залежить від стану правового забезпечення в країні.
Румунія: - наявність асоціації ANTREC, яка представляє інтереси власників агроосель; - на державному рівні забезпечуються часткові дотації кредитів для реструктуризації туристичної інфраструктури, розвиток законодавства у сфері туризму та приведення його у відповідність до права ЄС.	Належне правове забезпечення, фінансово-кредитна підтримка розвитку сільського зеленого туризму.
Білорусь: - діяльність громадського об'єднання «Агро- і екотуризм»; - доходи від надання послуг у сфері агроекотуризму не оподатковуються та не сплачуються інші обов'язкові платежі.	Сприятливе правове поле для розвитку зеленого туризму, проведення навчання бажаючих займатися даним видом діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про внесення змін до Закону України «Про туризм»: Закон України від 9.02.2012 р. № 4585-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 25. – С. 34–55.
2. Науково-методичні засади управління розвитком економіки курортно-рекреаційних підприємств, ринків, територій: [монографія] / За ред. проф. М.В. Гудзь. – Бердянськ: БДПУ, 2014. – 190 с.
3. Оппельд Л.І. Міжнародний досвід зеленого туризму в Україні: проблеми та перспективи / Л.І. Оппельд, А.О. Гордіян // Ефективна економіка. – 2014. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2667>.
4. Пітюлич М. Особливості функціонування сільського туризму в Україні та досвід європейських країн / М. Пітюлич, І. Михайлюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/pitulych.htm.
5. Сільський зелений туризм: організація надання послуг гостинності / П. Горішевський, В. Васильєв, Ю. Зінько. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2003. – 148 с.
6. Можливості працевлаштування молоді у сфері зеленого туризму: методичні рекомендації щодо започаткування власної справи / За заг. ред. О.В. Кулініча. – Х.: Інститут соціальної політики регіону, 2011. – 124 с.
7. World Tourism Barometer / World Tourism Organization, Madrid. – Spain. – April. – September. – 2014. – 16 p.
8. Офіційний сайт Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Історія [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.greentour.com.ua/ukrainian/>.
9. Чеглей В.М. Світовий досвід розвитку сільського зеленого туризму / В.М. Чеглей // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія «Економіка»; за заг. ред. В.П. Мікловди. – Ужгород: Говерла, 2011. – Спецвип. 33. – Ч. 3. – С. 203–207.
10. Коцан Р.І. Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво / Р.І. Коцан // Тези доп. IV Міжнар. наук.-прак. конф. студ., аспірантів і молодих науковців (Луцьк, 17–18 травня 2007 р.). – Луцьк: Вежа, 2007. – С. 414–415.
11. Указ Президента Республіки Білорусь «Про заходи щодо розвитку агроекотуризму в республіці Білорусь» від 2 червня 2006 р. № 372 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravo.by/main>.
12. Вавринюк А.В. Сільський туризм як перспективний напрямок розвитку транскордонного співробітництва в єврозоні «Буг» / А.В. Вавринюк // Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. – Луцьк, 2006. – С. 244–246.